

กฎมณเฑียรบาลในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาถึง พ.ศ. 2348



นางสาววรพร ภู่งศ์พันธุ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2549
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE PALATINE LAW AS A SOURCE FOR THAI HISTORY FROM THE AYUTTHAYA
PERIOD TO 1805

Miss Woraporn Pooongpan

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

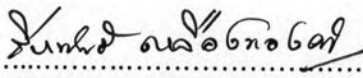
Academic Year 2006

Copyright of Chulalongkorn University


491824

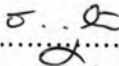
หัวข้อวิทยานิพนธ์	กฎมณเฑียรบาลในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา ถึง พ.ศ. 2348
โดย	นางสาววรพร ภู่งศ์พันธ์
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร.ธีรวัต ฌ ป้อมเพชร
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	อาจารย์ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร

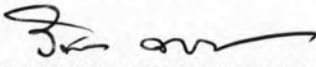
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต


.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

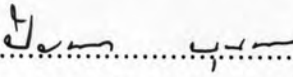
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์


.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ฉลอง สุนทราวาณิชย์)


.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.ธีรวัต ฌ ป้อมเพชร)


.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร)


.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์)


.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค)


.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์)

วรพร ภู่งศ์พันธุ์ : กฎมณเฑียรบาลในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา ถึง พ.ศ.2348.
(THE PALATINE LAW AS A SOURCE FOR THAI HISTORY FROM THE AYUTTHAYA PERIOD TO 1805) อ.ที่ปรึกษา : อ.ดร.ธีรวัต ฌ ป้อมเพชร, อ.ที่ปรึกษาร่วม : อ.ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร, 367 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์อยู่ที่การศึกษากฎมณเฑียรบาล ซึ่งเป็นกฎหมายลักษณะหนึ่งในประมวลกฎหมายตราสามดวง โดยเห็นว่ากฎมณเฑียรบาลที่ได้ผ่านกระบวนการชำระปรับเปลี่ยนในช่วงเวลาต่างๆ จะช่วยสะท้อนให้เห็นบริบทประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา ถึง พ.ศ. 2348 (ค.ศ. 1805) ได้ในระดับหนึ่ง และเนื่องจากกฎมณเฑียรบาลคือ กฎว่าด้วยการรักษาเรือนหลวงหรือเรือนพระเจ้าแผ่นดิน กฎมณเฑียรบาลจึงเป็นเอกสารสำคัญในการนำมาศึกษาเรื่องราวต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับองค์พระมหากษัตริย์และขุนนาง ข้าราชการที่ทำงานรับใช้พระองค์

ผลจากการศึกษาและวิเคราะห์พบว่า กฎมณเฑียรบาลเป็นหลักฐานที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นเรื่องราว 3 ประการต่อไปนี้

ประการที่ 1 ทิพภาวะขององค์พระมหากษัตริย์ทั้งในส่วนที่ทรงเป็นพระพุทธรเจ้าและเทพมนุษย์

ประการที่ 2 พระราชประเพณี พิธีกรรม พิธีการในราชสำนัก โดยพิธีกรรม พิธีการเหล่านั้นล้วนเป็นสิ่งที่ย้ำให้เห็นสถานะอันสูงส่งของกษัตริย์ทั้งสิ้น

ประการที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับลูกขุนข้าทูลละออง ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีทั้งความสัมพันธ์แบบลำดับชั้น ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับฝ่ายหน้า ฝ่ายใน และท้ายที่สุดเป็นเรื่องหน้าที่ซึ่งกันเป็นความสัมพันธ์ที่ลูกขุนข้าทูลละอองพึงมีต่อพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ด้านนี้พบมากที่สุดในการกฎมณเฑียรบาล

ภาควิชา.....ประวัติศาสตร์.....
สาขาวิชา.....ประวัติศาสตร์.....
ปีการศึกษา.....2549.....

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4580907022 : MAJOR HISTORY

KEY WORDS : Palatine Law, History of Ayutthaya

WORAPORN POOPONGPAN : THE PALATINE LAW AS A SOURCE FOR THAI HISTORY FROM THE AYUTTHAYA PERIOD TO 1805. THESIS ADVISOR : DHIRAVAT NA POMBEJRA, Ph.D., THESIS COADVISOR : WINAI PONGSRIPIAN, Ph.D., 367 pp.

This thesis studies the Siamese Palatine Law, which was part of the Three Seals Code. This law, occasionally amended through the ages, reflects the contexts of Siamese history from the Ayutthaya period up till 1805. Since it was a law controlling the royal court or the king's household, the Palatine Law is a key document in studying the various issues concerning the king, the *khunnang*, and other courtiers serving the monarch.

A close study and analysis of the Palatine Law illuminates three major topics most clearly :

Firstly, the divinity or sacral status of the king as a Buddha and a deity;

Secondly, royal customs and ceremonies, including court protocol, all of which served to emphasise the king's exalted status;

Thirdly, the relationship between the king and his courtiers, which included issues of hierarchy; relationships between the king and the officials, and with the women of the Inner Court; and lastly (but most prominently) the duties of the courtiers towards the monarch.

Department..... History
 Field of study..... History
 Academic year 2006

Student's signature..... *Woraporn Poopongpan*
 Advisor's signature..... *D. P.*
 Co-advisor's signature..... *Winai Pongsripijan*

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลือของบุคคลต่าง ๆ มากมาย ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณทุกท่าน ทั้งที่มีรายชื่อและมีได้มีรายชื่อปรากฏในหน้ากิตติกรรม ดังนี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. ชีรวัด ณ ป้อมเพชร อาจารย์ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร อาจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้สละเวลาให้คำแนะนำตั้งแต่หัวข้อเรื่องวิทยานิพนธ์ ประเด็นศึกษา แนวคิด ตรวจสอบแก้ไข ข้อบกพร่องต่าง ๆ รวมทั้งคอยเป็นกำลังใจถามไถ่ รับฟังปัญหา ตอบปัญหาด้วยความอดทนอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณท่านผู้หญิงวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา พลตรี ม.ร.ว.ศุภวิทย์ เกษมศรี ที่ช่วยอนุเคราะห์ข้อมูลเอกสาร รวมทั้งขอกราบขอบพระคุณท่านที่ปรึกษาโครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส สกว. “กฎหมายตราสามดวง : ประมวลกฎหมายไทยในฐานะมรดกโลก” ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ศาสตราจารย์ วิสูตร นุชยกุล ดร.เกษม ศิริสัมพันธ์ อาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ สำหรับความรู้อันมีสามารถประเมินค่าได้

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค รองศาสตราจารย์ ฉลอง สุนทราวาณิชย์ และ อาจารย์ ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำอันมีประโยชน์อย่างยิ่งในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ ทั้งที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ที่ได้ช่วยประสานวิชาความรู้และ คอยถามไถ่ความก้าวหน้าในการเรียนและการเขียนวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้ทุนสนับสนุนวิทยานิพนธ์ และกลุ่ม วิทยานิพนธ์ จำนวน 15,500 บาท และขอขอบคุณราชบัณฑิตยสถาน ที่อนุญาตให้นำรายงานการประชุม คณะอนุกรรมการชำระกฎหมายตราสามดวงมาใช้อ้างอิงในวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณเพื่อนพี่น้องที่ในสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งที่จบไปแล้วและกำลังศึกษาอยู่ ที่คอย เป็นกำลังใจและให้ความช่วยเหลือมาโดยตลอด และขอขอบคุณคุณอภิัญญา อดทน ปิยมิตรของผู้ศึกษา สำหรับน้ำใจทุกอย่างที่มีให้ รวมทั้งขอขอบคุณอาจารย์วิรัช ศิริวัฒนนะนาวิ ที่ช่วยถอดเสียงถ้อยคำในบทความภาษาอังกฤษให้เป็นไปตามระบบของราชบัณฑิตยสถาน

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณและขอบคุณครอบครัวของผู้ศึกษา ซึ่งประกอบไปด้วย พ่อ แม่ พี่สาวทั้งสอง และน้องชาย สำหรับความอดทน ความเอื้ออาทร ความห่วงใย ความเข้าใจที่มีให้ตลอดมา สิ่งเหล่านี้คือแรงใจอันยิ่งใหญ่ที่สุดในการผลักดันให้ทำวิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงด้วยดี และที่จะหลงลืม ไม่ได้ผู้ศึกษาขอน้อมรำลึกถึงพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มานพ ถาวรวัฒน์สกุล ผู้ล้วงลับ ผู้ซึ่งช่วยสร้าง พื้นฐานความเข้าใจประวัติศาสตร์อยุธยาและทั้งมรดกความรู้อันได้แก่ หนังสือต่างๆ ไว้ให้เป็นจำนวนมาก

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญแผนที่และตาราง.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ทบทวนวรรณกรรม.....	4
กลุ่มงานบุกเบิกศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์กฎหมายไทย.....	4
กลุ่มงานที่ศึกษากฎหมายตราสามดวง.....	6
กลุ่มงานที่ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายเทียรบาล.....	19
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	31
สมมติฐานการวิจัย.....	32
ขอบเขตการวิจัย.....	32
วิธีการดำเนินการวิจัย.....	32
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	32
2 ความสำคัญของกฎหมายเทียรบาล	33
ภูมิหลังทั่วไปของเอกสาร.....	34
กฎหมายเทียรบาลฉบับพิมพ์ครั้งต่างๆ.....	35
อายุของกฎหมายเทียรบาล.....	40
วัตถุประสงค์ในการตรากฎหมายเทียรบาล.....	57
กฎหมายเทียรบาล : กฎหมายลักษณะพิเศษของสังคมไทย.....	60
ความสำคัญของพระธรรมศาสตร์.....	60
ข้อสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายเทียรบาลของไทย เขมร และพม่า.....	68
สารคดีวิพากษ์โดยสังเขปของกฎหมายเทียรบาล.....	73

บทที่	หน้า
3	สถานภาพของพระมหากษัตริย์ในกฏมณเฑียรบาล..... 75
	สิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครอง..... 75
	กำเนิดของสถาบันกษัตริย์และสังคมมนุษย์..... 75
	พันธะและหน้าที่ของพระมหากษัตริย์..... 84
	พระนามกษัตริย์ในบานแผนกกฏมณเฑียรบาลกับทิพภาวะของ
	พระมหากษัตริย์..... 100
	พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระพุทธรเจ้า..... 100
	พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทพมนุษย์..... 113
	สิ่งสะท้อนทิพภาวะของพระมหากษัตริย์..... 126
	ความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชวังหลวง..... 126
	เครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราโชปโภค..... 130
	การมีช้างเผือก..... 136
	ธงพระครุฑพ่าห์ : ธงประจำพระองค์..... 142
4	พิธีกรรม พิธีการ ในราชสำนัก..... 145
	ข้อสังเกตเกี่ยวกับพิธีกรรมในกฏมณเฑียรบาลและเอกสารอื่น..... 145
	พิธีกรรม : ที่มาของสิทธิธรรม..... 163
	พิธีกรรมที่เสริมส่งสถานภาพเทพมนุษย์/สมมติเทพของ
	องค์พระมหากษัตริย์..... 164
	พิธีกรรมที่สัมพันธ์กับหน้าที่และองค์พระมหากษัตริย์..... 194
	พิธีกรรมเกี่ยวกับความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์..... 212
	พิธีการในราชสำนัก..... 222
	พิธีการในการเสด็จออก..... 222
	พิธีการในการเข้าเฝ้า..... 229
	ข้อกำหนดเรื่องคำราชาศัพท์และคำพิศทุตต่างๆ..... 237
	ข้อกำหนดเรื่องการลงโทษและเครื่องจองจำเมื่อเจ้านายและ
	ฝ่ายในทำผิด..... 240

บทที่	หน้า
5	ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับลูกขุนข้าทูลละออง..... 242
	ความสัมพันธ์แบบลำดับชั้น..... 243
	บุคคลและกลุ่มบุคคลในกฏมณเฑียรบาล..... 244
	ลักษณะแสดงความสัมพันธ์แบบลำดับชั้น..... 248
	ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับลูกขุนข้าทูลละอองฝ่ายต่างๆ... 275
	ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับฝ่ายหน้า..... 275
	ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับฝ่ายใน..... 307
	หน้าที่ : ความสัมพันธ์ที่ลูกขุนข้าทูลละอองพึงมีต่อพระมหากษัตริย์..... 319
	หน้าที่ที่ระบุเฉพาะเจาะจงให้ลูกขุนข้าทูลละอองตำแหน่งใด
	ตำแหน่งหนึ่งปฏิบัติ..... 324
	หน้าที่ข้อพึงปฏิบัติและมีพึงปฏิบัติของลูกขุนข้าทูลละอองโดยทั่วไป..... 331
6	บทสรุป..... 344
	รายการอ้างอิง..... 348
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์..... 367

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่แสดงพระราชอาณาเขตสยามในกฏมณฑลเทศาภิบาล.....	46
ภาพที่ 2 ตารางแสดงและเปรียบเทียบมูลคดี 18 ประการของอินเดีย มอญ กับมูลคดี 29 ประการ ของไทย.....	65
ภาพที่ 3 ตารางแสดงพระราชพิธี 12 เดือน พระราชพิธีและพิธีอื่น ๆ ในกฏมณฑลเทศาภิบาล และเอกสารอื่น.....	147
ภาพที่ 4 ตารางแสดงศักดินาเจ้านาย.....	251
ภาพที่ 5 ตารางแสดงหน้าที่และศักดินากลุ่มข้าทูลละอองฝ้ายใน.....	258